УДК 33.330.101

Алла Михайлівна Ткаченко*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ МЕТОДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Анотація. У статті розглянуто позиції різних науковців щодо формування методів економічної діагностики. Спираючись на сучасні здобутки економічної науки обґрунтовано класифікацію методів економічної діагностики за низкою істотних і незалежних ознак. Автором аргументовано, що економічна діагностика передбачає класифікацію можливих відхилень основних параметрів явищ, що досліджуються; їхніх проявів, процедури збору та обробки необхідного інформаційного масиву.

Ключові слова: діагноз, методи діагностики, економічна діагностика, класифікація, інформація, результативність.

Вступ. Діяльність кожного суб'єкта господарювання незалежно від форм власності та галузі доцільно своєчасно діагностувати з метою цільового дослідження різних аспектів роботи. Це дає змогу оперативно виявити найпроблемніші моменти, вузькі місця та окреслити перспективи подальшого розвитку з розробкою комплексу відповідних заходів. Якість результатів такої роботи повністю залежить від обраних методів економічної діагностики, кваліфікації фахівців, які здійснюють діагностичні процедури, а також наявної інформаційної бази та сучасного програмного забезпечення.

Методи, форми і засоби постановки діагнозу можуть суттєво відрізнятися залежно від природи об'єкта дослідження. Важливим фактором, що впливає на вибір засобів і методів діагнозу, є мета об'єкта, який діагностується.

Постановка задачі. На сучасному етапі економічного розвитку є зрозумілим, що для більшості вітчизняних товаровиробників вихід із кризового стану тісно пов'язаний з розробкою і впровадженням інноваційної стратегії управління, що дозволяє суб'єкту господарювання повною мірою використовувати свої переваги та конкурентні можливості. Вибір сучасних методів економічної діагностики для дослідження діяльності підприємства дає змогу запропонувати ефективні важелі для роботи менеджерів вищої ланки.

Дослідженню цієї важливої проблеми економічна наука завжди приділяла належну увагу. Сьогодні не існує одностайної думки про те, як саме класифікувати методи економічної діагностики та які з них є найприйнятнішими для підприємництва. З огляду на це досліджувана проблема є відкритою і нагальною, а тому потребує детальнішого та комплекснішого дослідження.

Результати. Одним із пріоритетних напрямків дослідження основних показників роботи підприємства, особливо при визначенні ймовірних загроз, є економічна діагностика. Економічна діагностика передбачає визначення суті та особливостей проблеми на основі всебічного аналізу із використанням певних методичних прийомів і способів.

* **Алла Михайлівна Ткаченко** – д-р екон. наук, зав. кафедри менеджменту, ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», *a.l.l.a_a.l.l.a@mail.ru*

Термін „діагностика» (від грецьк. Diagnostikos — спроможний розпізнавати) дослівно перекладається з давньогрецької як розпізнавання стану об'єкта за другорядними ознаками. У повсякденному житті, використовуючи термін „діагноз», мається на увазі, по-перше, констатація результатів дослідження, по-друге, висновок за отриманими результатами на основі показників, нормативів, характеристик тощо.

Діагноз можна характеризувати як щось конкретне або фіксоване в часовому та адресному вимірі. Можливість отримати результати обстеження дозволяє діагностика. Діагностика — це визначення стану об'єкта, предмета, явища чи процесу менеджменту з використанням комплексу дослідних процедур. До того ж діагностика являє собою не одиничний акт, а процес, що відбувається в конкретному часі та просторі. Найефективніше застосування діагностики для визначення реального стану процесів керування суб'єктом господарювання.

Об'єктом діагностики зазвичай може бути як складна, високоорганізована динамічна система (вся економіка країни, окрема галузь, конкретне підприємство будь-якої форми власності), так і будь-який елемент цих систем (внутрішнє середовище організації, конкретні види ресурсів, виробничі функції, організаційна структура, собівартість тощо). В основі менеджменту об'єкта діагнозу лежать певні управлінські процедури. Головною метою економічної діагностики є встановлення діагнозу об'єкта дослідження та визначення перспектив. Досягши визначеної мети на базі інформації діагностики, можна переходити до вибору оптимальної економічної (політичної, соціальної) політики та стратегії [1, с. 36].

У економічній діагностиці зазвичай прогноз дає змогу уточнити діагноз. Дослідження шляхів розвитку об'єкта допомагає краще усвідомити його сучасний стан. У той же час діагностика є початковим етапом прогнозу, оскільки без повного уявлення про наявний стан суб'єкта господарювання неможливо уявити можливі варіанти розвитку. Тому проведення діагностичних процедур є доцільним на всіх рівнях менеджменту. Діагностування — це дослідницький процес, а отже до нього висуваються всі основні вимоги, як і до будь-якого дослідження.

По-перше, воно повинне бути аутогенним, тобто ґрунтуватись на першоджерелах.

По-друге — об'єктивним, тобто на початку діагностування його учасники мають виробити процедуру оцінки та розробити програму.

Точність — це третя вимога щодо обґрунтованості діагнозу. Відтворити один до одного проведене дослідження неможливо, хоча б виходячи з часового континууму, тому що з часом обов'язково зміниться одна чи кілька умов щодо процедури й оцінки дослідження.

Мета, завдання та відповідність вимогам, що висуваються до процесу діагностування, реальні, якщо все дослідження планується, організовується і контролюється відповідно до логіки діагнозу [2, с. 89].

Важливість економічної діагностики обумовлює також широке коло її користувачів: власники, засновники та акціонери, менеджери, інвестори, кредитори. Основним завданням діагностики економічного стану є проведення всебічного аналізу для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Під методами діагностики доцільно розуміти способи та прийоми цільового оцінювання стану (ретроспективного, поточного, перспективного) заданих об'єктів з метою інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо функціонування підприємства загалом і його окремих сфер діяльності. Зок-

рема, вибір методів діагностики ґрунтується на різних чинниках, пріоритетність, склад і структура яких формуються під впливом середовища функціонування.

Слушною є думка Т.О. Загорної, яка виокремлює чотири основні методи діагностування: аналітичні, експертні, лінійного програмування та динамічного програмування [3, с. 22].

До аналітичного зазвичай відносять методи, які базуються на різних операціях на основі статистичної інформації. Аналітична діагностика передбачає здійснення діагностичних процедур безконтактними методами з використанням статистичних даних і на основі комплексного економічного аналізу шляхом бальних оцінок.

Експертну діагностику розуміють як комплекс засобів діагнозу, які спираються на узагальнення оцінок та інформації експертів з використанням значної кількості прийомів і методів експертних оцінок, спеціальних коефіцієнтів і показників порівняльної економічної ефективності.

Лінійне програмування — це своєрідний математичний прийом, який застосовується для визначення оптимальної комбінації ресурсів і кроків, необхідних для досягнення бажаного результату, що дає змогу оптимізувати той чи інший процес, збільшувати прибуток, ефективно використовувати ресурси та час. Для застосування даного прийому менеджер повинен кількісно визначити мету — параметр, чіткі орієнтири та обмеження (ресурси, потужності, час).

Динамічне програмування — метод, який використовується для вирішення задач управління визначеної структури, коли задача з *n*-змінними подається як багатоступеневий процес прийняття рішень.

На думку Е.М. Короткова, окрім методів, запропонованих Т.О. Загорною, слід додати ще діагностику на моделі [4, с. 151]. Діагностика на моделі являє собою процес отримання інформації про об’єкт, який діагностують, за допомогою модельних імітацій.

Заслуговує на увагу точка зору М.Г. Саєнко щодо того, що в цілому для діагностики й аналізу внутрішнього середовища підприємства застосовують усі відомі методи економічних досліджень: статистично-економічний; розрахунково-конструктивний; абстрактно-логічний; економіко-математичний; балансовий [5, с. 93].

Доцільно також враховувати класифікацію методів економічної діагностики, запропоновану Н.М. Євдокимовою та А.В. Кірієнко: методи, що засновані на кількісній оцінці стану: зіставлення, порівняння, індексний, пофакторний тощо; економіко-математичні методи; моделі: дескриптивні й аналітичні; спеціальні діагностичні методи: SWOT-аналіз, бенчмаркінг, аналіз ланцюжка створення вартості, аналіз полів бізнесу; методи якісної оцінки в економічній діагностиці; експертні методи; метод Дельфі [6, с. 5].

Слушною є позиція Є.А. Ананькіної, С.В. Данілочкіна, Н.Г. Данілочкіної щодо доречності поділу методів діагностики на такі групи: 1) методи стратегічної діагностики [7, с. 174]: методи аналізу відхилень; SWOT-аналіз, матриця БКГ; матриця Мак-Кінсі; конкурентний аналіз М. Портера; метод діагностики за слабкими сигналами тощо; 2) методи оперативної діагностики [7, с. 192]: методи діагностики фінансового стану; беззбитковості; матеріальних і інформаційних потоків; ризиків тощо.

Під методом діагностики Т.Ф. Косянчук, В.В. Лук’янова, Н.І. Майорова та В.В. Швид трактують спосіб отримання та аналізу необхідної інформації. Вони зазначають, що існує кілька методичних підходів до проведення діагностики діяльності суб’єкта господарювання, що базуються на структуруванні, виявленні головної ланки, встановленні причинно-наслідкових зв’язків і взаємозалежностей,

узагальненні отриманих результатів. Методика проведення діагностики діяльності підприємства охоплює конкретні методи: 1)неформалізовані методи — логічне, суб'єктивне дослідження: експертний — оцінка ситуації високо досвідченими фахівцями; морфологічний — систематизація набору альтернативних рішень; рейтинговий — систематизація, ранжування та визначення найкращих результатів за певними показниками; фактографічний — аналіз зафіксованої інформації у ЗМІ, наукових працях тощо; моніторинг — детальний, систематизований аналіз змін; логічне моделювання — побудова сценаріїв, систем показників, аналітичних таблиць; технічний — відображення бажаних очікувань; 2) формалізовані методи — чіткі формалізовані аналітичні залежності: факторні — виявлення, класифікація й оцінка ступеня впливу окремих факторів; кон'юнктурний — встановлення поточного стану з позицій співвідношення попиту та пропозицій; математичний — ланцюгові підстановки, арифметичні різниці, відносні величини та ін.; статистичний — кореляційний, регресійний, дисперсійний, кластерний, екстраполяційний та ін.; економетричні — матричний, спектральний аналіз, виробничі функції, міжгалузевий баланс; економіко-математичне моделювання й оптимальне програмування — дескриптивні, предикативні та нормативні моделі, системний аналіз, машинна імітація, лінійне, нелінійне, динамічне програмування [8, с. 19, 21].

Варто зауважити, що всі наведені підходи до групування методів діагностики ґрунтуються на змішуванні класифікаційних ознак. У той же час досить складно обрати доцільний метод серед запропонованих. Для зручнішого використання наявної інформації та оперативного вибору необхідного методу можна запропонувати таку класифікацію методів економічної діагностики: 1) формалізовані методи: а) факторні: SWOT-аналіз; БГК; Мак-Кінсі; конкурентний аналіз М. Потрера; б) кон'юнктурні: метод беззбитковості; матеріальний та інформаційних потоків; в) математичні: динамічне програмування; лінійне програмування; г) статистичні; д) метод дослідження операцій, зокрема аналіз ланцюжка створення матриці; е) економетричні: бенчмаркінг; аналіз полів бізнесу; балансовий; метод дослідження операцій; є) економіко-математичне моделювання: діагностика на моделі; 2) неформалізовані методи: а) експертний: метод Дельфі; метод інтерв'ю; б) морфологічний: метод зіставлення; метод порівняння; в) рейтинговий: аналіз відхилення; метод балів; г) фактографічний: метод екстраполяції; факторинг; д) моніторинг; е) логічне моделювання.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що економічна привабливість суб'єкта господарювання являє собою інтегральну характеристику. Вона визначається за допомогою комплексу фінансово-економічних, соціально-політичних, техніко-технологічних, організаційних та інших чинників, на основі яких створюються умови для прийняття обґрунтованих та оптимальних рішень.

Ефективність, вичерпність, достовірність та обґрунтованість економічної діагностики суб'єкта господарювання значною мірою залежить від обраних методів, вибір яких передбачає врахування різних чинників: мети діагностики, інформаційного забезпечення, наявної кваліфікації персоналу, програмного забезпечення, стабільності середовища функціонування, технічного та організаційного рівня тощо. Можливість застосування альтернативних методів діагностики дозволяє отримати принципово різні дані про діагностований об'єкт, а також предмет, явище, процес та обґрунтувати належні висновки щодо його соціально-економічного розвитку.

Література

1. *Андрушків Б.М.* Основи менеджменту / Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. — Львів : Світ, 1999. — 296 с.

2. Економіка та організація виробництва : підручник / За ред. В.Г. Герасимчука, А.Е. Розенплентера. — К. : Знання, 2007. — 678 с.

3. *Загорна Т.О.* Економічна діагностика : навчальний посібник / Загорна Т.О. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 400 с.

4. Антикризисное управление / Под ред. Э.М. Короткова. — М. : ИНФРА-М, 2003. — 432 с.

5. *Саєнко М.Г.* Стратегія підприємства / Саєнко М.Г. — Тернопіль : Економічна думка, 2006. — 390 с.

6. *Євдокимова Н.М.* Економічна діагностика : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Євдокимова Н.М., Кірієнко А.В. — К. : КНЕУ, 2005. — 110 с.

7. Контроллинг как инструмент управления предприятием / [Е.А. Ананькина, С.В. Данилочкин, Н.Г. Данилочкина и др.] ; под ред. Н.Г. Данилочкиной. — М. : ЮНИТИ, 2002. — 279 с.

8. *Косянчук Т.Ф.* Економічна діагностика : навч.-метод. посібник / Косянчук Т.Ф., Лукянова В.В., Майорова Н.І., Швид В.В. — Львів : Новий світ — 2000, 2009. — 452 с.

References

1. Andrushkiv, B.M., and O.Je. Kuz'min. *Osnovy menedzhmentu*. L'viv: Svit, 1999.

2. Gerasymchuk, V.G., and A.E. Rozenplenter. *Ekonomika ta organizacija vyrobnyctva*. Kiyv: Znannja, 2007.

3. Zagorna, T.O. *Ekonomichna diagnostyka*. Kiyv: Centr uchbovoi' literatury, 2007.

4. Korotkov, Je.M. *Antykryzysnoe upravlenye*. Moskow: YNFRA-M, 2003.

5. Sajenko, M.G. *Strategija pidpryjemstva*. Ternopil': Ekonomichna dumka, 2006.

6. Jevdokymova, N.M., and A.V. Kirijenko. *Ekonomichna diagnostyka*. Kiyv: KNEU, 2005.

7. Anan'kyna, E.A., S.V. Danylochkyn, and N.G. Danylochkyna. *Kontrollyng kak ynstrument upravlenyja predpryjatyem*. Moskow: JuNYTY, 2002.

8. Kosjanchuk, T.F., V.V. Lukjanova, N.I. Majorova, and V.V. Shvyd. *Ekonomichna diagnostyka*. L'viv: Novyj svit, 2009.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СИСТЕМАТИЗАЦИИ МЕТОДОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ

А.М. Ткаченко, док. экон. наук, зав. кафедры менеджмента,
ГВУЗ «Украинский государственный химико-технологический университет»

Аннотация. В статье рассмотрены позиции разных ученых относительно формирования методов экономической диагностики. Опираясь на современные достижения экономической науки, обосновано классификацию методов экономической диагностики по ряду существенных и независимых признаков. Автором аргументировано, что экономическая диагностика предусмат-

ривает классификацию возможных отклонений основных параметров исследуемых явлений; их проявлений, процедуры сбора и обработки необходимого информационного массива.

Ключевые слова: диагноз, методы диагностики, экономическая диагностика, классификация, информация, результативность.

MODERN APPROACHES TO THE SYSTEMATIZATION OF METHODS OF ECONOMIC DIAGNOSTICS

A. Tkachenko, PhD,
SHEI «Ukrainian State Chemical Technology University»

Abstract. Opinions of different researchers concerning the separation of methods of economic diagnostics of enterprise activity are considered in this article. Based on these opinions the classification of methods of enterprise diagnostics for a number of essential and independent features is composed. It is grounded that the diagnostics envisages the classification of possible deviations of basic parameters of studied phenomena, their manifestations and procedure of collecting and processing of diagnostic information. In general diagnostic researches usually assume the comparing of the state of the selected object with some norm or standard in order to identify the presence of deviations and to determine the nature of them.

It is noted that the defining of symptoms or difficulties as well as recognizing of available possibilities is the central question in diagnosing of complicated problem. The identification of symptoms helps to determine the problem in general. It also contributes reducing the number of factors that should be considered in management process. Internal and external information about the object should be gathered and analyzed to identify the causes of the problem. Such information can be collected with the help of formal methods of market analysis, financial statements analysis, interviews and invitations of management consultants or survey of workers. It is possible to collect information informally. During the observations it is important to see the distinction between the relevant (pertinent) and irrelevant information and to know how to separate one from another.

It is necessary to assess accurately the real need of choosing this form of research comparing it with the complexity and the scale of the object of diagnostics. Diagnosis is based on the comparison. In order to establish deviations from norms it is necessary to compare a set of parameters (qualitative and quantitative characteristics), which are a basis of comparison, with a similar factual parameters. The analysis reveals general patterns and pathologies of the development. Diagnostics uses various methods: analytic, expert, linear and dynamic programming, mathematic models.

The possibility of usage of various diagnostic methods allows to obtain a complex of fundamentally new set of data about the diagnosed object, phenomenon or process and to draw appropriate conclusions about object's economic and social development.

Keywords: diagnosis, diagnostic methods, economic diagnostics, classification, information, effectiveness.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014